సత్ప్రతి॥ శంకరభట్టీయ

శ్రీగణాధిపతయే నమః ॥ ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టావగాహిగ్రహప్రతిబంధకతావచ్ఛేదికా సతీ ప్రకృతపక్షే ప్ర
కృతసాధ్యగ్రహావిరోధి ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టగ్రహావిరోధ్యన్యా యత్తావచ్ఛేదికా యాదృశవిశిష్ట
విషయతా తాదృశవిశిష్టత్వం సత్ప్రతిపక్షత్వమితి ॥ — ॥ సత్త్వం తదలీకత్వాద్యగ్రహత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబ
1 ధ్యతానివేశే గ్రహత్వస్య తాదృశవైశిష్ట్యావగాహిగ్రహత్వసత్త్వే క్షతయా ప్రతిబధ్యతావత్త్వస్య
గ్రహత్వావచ్ఛిన్నత్వే సతి తాదృశవైశిష్ట్యావగాహిగ్రహత్వవ్యాప్యత్వస్య తాదృశవిశేషణాన్యాన్యావతయా
త్వాపత్తేః తత్తాదృశవైశిష్ట్యావగాహితావిశిష్టగ్రహత్వఘటకసమయదాయవ్యాప్యవచ్ఛేదకతా
కప్రతిబధ్యతానివేశనీయే త్వాశయే నచాంశవనమయప్రదాయవ్యాప్యావౌ ప్రధః ప్రాంశవనమయ
వ్యాప్యానితావదేవ వ్యాప్యాభావవ్యాప్యవత్త్వాదావిశేషాపి సత్ప్రతిపక్షస్వరూపసంబంధరూపావ

ఖైరకత్వమహాన్యంకృలఅవ్యాప్తిరిత్యా। తత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్యతాదృశవైశిష్ట్యవగాహితాషిత
కత్వాంశేనమయత్వవిషయతాయాంమఖ్యావాత్। అతఃప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్ట్య
తానిరూపితప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానివేశేనైవతాదృశసత్ప్ర
తిపక్షసంగ్రహః। ఏతాదృశసమయప్రాదితావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతా
యాప్రాదితావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితతదాంశేనమయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాప్ర
దితావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేనతత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వే
మనితిలిఖితవృత్తిత్వేరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశేనేతి। ఏనస్ప్రాదావకేహ్నిపహ్నిమానితద్వేదావచ్ఛేదకావ
వాచ్యత్వవాచ్యత్వవహ్నిమద్ధౌతయాంఖ్యావపద్ధరితప్రతిపక్షానాత్వకే। తివ్యాప్తిః। ఏవకతత్వయాంమి

సత్ప్రతి॥ శం॥

౨

తిరితత్వావచ్ఛిన్నపక్షతావాన్ప్రకృతజ్ఞానీయప్రకారతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న
ప్రకారతాయా అపి పక్షతావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేన వహ్నిఘటితాభావవ్యాప్యవత్తానిశ్చయప్రతిబంధకతానిరూపితప్ర
తిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వేన ప్రకృతతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్నప్ర
తిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతాయాః ప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిగ్రహప్రతిబం
ధకతావచ్ఛేదకత్వే తద్వ్యాప్యాభావవ్యాప్యవద్గ్రహతావచ్ఛిన్నవిషయితావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపిత
జనకతావచ్ఛేదకతాయాః తద్వ్యాప్యాభావవ్యాప్యవహ్నిఘటితాభావవద్గ్రహత్వవిశి-
ష్టవిషయతాయా అజ్ఞానేన తద్విత్వనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపం వ్యాప్యవైదకత్వస్య సాధ్య వసంగ్రహః

((హేతుత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యాభావవ్యాప్యవత్తాహాజ్ఞానప్రతిబన్ధకీభూతావచ్ఛిన్నాద్యభావః))
((జ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకయోర్భావావదృత్తిత్వవ్యాప్తిరతః పర్యాప్తిసవిశేషః))

విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానే తాదృశప్రతిబధ్యతాయా అసత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। సాధ్య

తావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాప్రకారకత్వప్రకారకత్వానిరూపితవిశిష్టతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవి

శేష్యతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానివేశేనైవతద్వారణాత్। తన్నిష్ఠయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకీభూత

వహ్న్యభావవచ్ఛిన్నప్రకారకతానిరూపితత్సాధ్యావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాః హేతుతావచ్ఛిన్నప్ర

కారతానిరూపితత్వాదితి చేన్న పక్షతాం శనపు యిం తదవచ్ఛిన్నభావవత్పక్షకత్వేతి సాధ్యవహ్ని

వ్యాప్యవత్వాపరామర్శజన్యతాయాం ఇతరబాధసత్వేపి అనుమితివహ్నిమానిత్యను

మితిః అనియమేన జాయతే ఇతరబాధనిశ్చయస్యపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకత్వే తన్నిష్ఠ

తాం అనుమితిత్వవ్యాపకవ్యాప్యవత్త్వపరామర్శజన్యసిద్ధ్యానుత్తేరవశ్యం తథ్యాస

స త్రి॥ శం॰ క౪ త్రృతిపక్షభావేఽవ్యాప్తిః॥ తన్నిష్ఠయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతే తాపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత త్రి॥ విధా॥
వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాః అప్రవేశాత్ కిం తు వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితజ్ఞానం జనమయ
యూ॰ త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానివేశః పునః వివక్షితసాధ్యతాకహ్రదాదిత్వస్య జ్ఞానం జనమ త్వాభావవద్వృత్తివిషయకశ్రు
౨ హేనతాత్పర్యసంగ్రహః వాక్యం పునః వ్యాప్యపక్షతావచ్ఛేదకతయాన్తర్గతం తస్య విధేయతావచ్ఛేదకత్వనియ
మాత్ పునః తత్ర విధేయతావచ్ఛేదకం కేవలవహ్నిత్వమేవ తద్విశిష్టగ్రహవిరోధితానవచ్ఛేదకత్వస్య జ్ఞానం
జనమయతాభావవద్వృత్తివిషయతాయా అపక్షతత్వాత్ పునః తత్ర పక్షతావచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వ
యోః వ్యాప్తిపదనివేశ్యపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాకాత్త
హేత్వవ్యాప్తవచ్ఛేదకతాకప్రతిబధ్యతానివేశ్యతే తథా చ జ్ఞానం జనమయత్ర కాపూర్వమాత్రప్రతిబంధః జ్ఞానం జన

పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇత్యాదౌ ప్రతిబధ్యత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలిప్రత్యక్షత్వవహ్ని
వ్యాప్యవత్త్వజ్ఞానాదివిషయతాకనిశ్చయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వాత్ తద్ద్వయస్సత్ప్రతిపక్షసంగ్రహః
సంభవతీతి కేచన సతి లక్ష్యవృత్తిత్వే నివేశనే త్వపి వక్తాస్తుం ఏవం కరణాం తాత్పర్యవిషయతాద్వయనివేశమపేక్ష్య లాఘ-
వాత్ వ్యాప్యవత్తావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయామేవ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం నివేశితం వక్తృభిరాచార్యైః । అత్ర
[illegible] త్రావచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధరూపం వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవ్యాప్యవద్వృత్తిత్వాత్ ఇతి చేన్న వహ్నివ్యాప్య
తథాహి వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవ్యాప్యవహ్నివ్యాప్యవానిత్యాకారకజ్ఞానే వ్యాప్యవహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవ్యాప్యవద్వృత్తిత్వా
వచ్ఛిన్నవిషయతాయా వహ్నివ్యాప్యవద్వృత్తిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాత్ । ఇదం
తు స్వయమేవ వక్ష్యతి । తథా చ సతి లక్ష్యవృత్తిత్వే రూపమేవ వాచ్యం తదపేక్షయా లాఘవాల్లక్షణాంత

సత్రా॥వి॥శం॥దో॥షత్వప్రతిబంధకతానిరూపితాప్రకారతావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛేదకతావ్యాపకత్వం ప్రకృతే ఏవం జనకతా

దిశ్యపి ఏతదాభాసాపి తద్విషయతాయాం ద్వేధానివేశనవైయర్థ్యకత్వేపి లాఘవం తత్త్వమితివేద్యం ప్రతిబంధక

తాతాదృశజనకతైవ్యాపకయోరతిరిక్తత్వం యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం నివేశ్యతే తేనైవ యవన

౪ పపత్తిరితి ఏవి శిష్యదలే ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధరూపం తథా చ తత్పర్యాప్తివైశిష్ట్యవత్త్వ

ప్రకారకజ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం యత్త్వావచ్ఛిన్నయోగవత్త్వ ప్రతత్త్వావచ్ఛిన్న

య ఇతి జ్ఞానీయవ్యవహారాత్ యత్త్వావచ్ఛిన్నవిషయత్వం తదవచ్ఛిన్నస్యమితి నిష్కర్షస్తథాపి

తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రితావచ్ఛిన్న యత్త్వావచ్ఛిన్న ... యత్త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదక

యతాయాం నిష్ఠేయ బాధా ... తి ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

యద్వా అతో ఽనాతివ్యాప్తిరితి [illegible]ం ఽ అత్ర పర్వతో వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యధూమవాన్ నసియవహ్న్యభావ

యవానిత్యాదౌ తథావిధప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతాంశాలాఘవజ్ఞానసహకృతవహ్నివ్యాప్య

త్వప్రకారకవిషయతాకనిశ్చయజన్యతాశాలిన్యాం వహ్నిమానిత్యనుమితివిషయతాయాం తాదవచ్ఛిన్నజన్య

తానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాయా బాధాత్ కేవలవహ్నివ్యాప్యత్వప్రకారతేతి వ్యాప్తిః ఽ యద్వా ప్ర

తిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వవ్యాప్యవిషయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వం జన్యతాయాం నివేశ్య

శక్యవారణాంతి వ్యాప్తిః ఽ తథావిధప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకీభూతాంశయోర్వహ్నిమాన్ పర్వత ఇత్య

నుమితివిషయతాయాస్తత్ర శరీరాంశే జన్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ ఽ తథాపి హ్రదో వహ్నివ్యాప్య

ప్యవ్యాప్యవ్యాప్యధూమవానిత్యాదౌ వహ్నిమద్ధ్రదవిషయకజ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛే

విషయతా

సత్ప్ర॥ విశి॥ శ॥ దర్శితస్యాతత్పక్షవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదక
త్వస్యపక్షవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛిన్నప్రకారవిషయజ్ఞానప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వస్యపక్షవృత్తిత్వా
వచ్ఛిన్నావచ్ఛిన్నప్రకారత్వవిశిష్ట విషయతా॥ యా॥ సత్తావ్యక్తిపక్షవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛిన్నప్రకారేతి వా
ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టత్వానుసరణం॥ యద్ధూమకత్వేనపక్షసాధ్యగ్రహంవిరోధిత్వమనుక్తియ ఏవనవి
ష్టం॥ యత్తదావచ్ఛేదకప్రకారతావచ్ఛిన్నవిషయతాప్రకృతపక్షసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహ్యనుమితిత్వావచ్ఛే
దకప్రకారతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వంవిశిష్టత్వంప్రకృతపక్షసాధ్యకాను
మితిత్వావచ్ఛేదక[illegible]ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతావ
చ్ఛిన్నఅనుమితినిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతప్రకారతావచ్ఛిన్నత్వమేవసత్ప్రతిపక్షత్వమితి॥

౧ ప్రకృతపక్షసాధ్యవిగ్రహతావిశేషః

ననుప్రాగభావవతీష్టమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవహ్న్యభావవాన్ వృత్త్యభావాభావజయవద్ధ్రదేః తద్వ్యాప్తేః ఘటత్వ
షయతాయా వహ్నిమద్ధ్రదవిషయకగ్రహత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వా
త్ తాదృశగ్రహత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవహ్న్యభావవ్యాప్యవద్ధ్రదత్వా
వచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నానుమితిజనకతావచ్ఛేదకత్వాన్నో॥ న చ సత్త్వం తదశప్రతిబంధకతాయాం తా
దృశజనకతాజనకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాత్వావచ్ఛేదకతాకత్వనివేశాత్తాదృశజనకతావచ్ఛే
దకీభూతతాదృశధర్మవ్యాప్యవ్యాప్యవత్త్వవిషయతాయాస్తాదృశప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకతయా
నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ ప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావసమానాధికరణాప్రతిహేతుమత్త్వైకవ్యా
ప్తిః జనకతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వాత్॥ నన

వ్యాపకా

సత్ప్ర॥ విశ్వా॥ త్న॥ ను నశ్చతావచ్ఛేదకవిషయతావ్యాప్యత్వం సత్త్వం తదభావప్రతిబంధకతాయాం నివేశ్యతే అతో నాతివ్యా
ప్తిః ఉక్తసత్ప్రతిపక్షే న్యాయకతాశాలవచ్ఛిన్నవ్యాప్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవద్హ్రదవిషయకజ్ఞానే తథావిధప్రతిబం
ధకత్వాసత్వాదితి వాచ్యం॥ యత్ర సాధ్యాభావవ్యాప్యవత్పక్షే బాధః తత్ర సాధ్యాభావవ్యాప్యవ్యా
ప్యసాధ్యాభావోభయవత్పక్షే తివ్యాప్తేర్దురవారత్వాత్॥ న బాధఘటితస్య సత్ప్రతిపక్షతా న
ప్పిత్రియతే తద్ఘటకబాధస్యైవ తత్త్వాశ్రయత్వాదితి వాచ్యం॥ హ్రదస్సమానాధికరణజలాభా
వవాన్ ఇత్యాదౌ జలవ్యాప్యకసమానాధికరణజలసమానాధికరణజలవద్హ్రదస్య సత్ప్రతి
పక్షతాయా ఆవశ్యకత్వాత్॥ న తస్యాపి సత్ప్రతిపక్షాన్యాయకబాధోభయాత్మకత్వే నాతివ్యాప్తిః
తత్ర తాదృశసాధ్యాభావవ్యాప్యవత్పక్షవిషయతాయాః బాధవిషయతానియతత్వేన తాదృశ

సత్ప్రతిపక్షాన్యాదృశవిషయతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాయాం బాధవిషయతాశంకానివృత్తిత్వాదితి వాచ్యం ॥
జలం వృత్తిత్వాభావవదిత్యత్ర జలవృత్తికవృత్తిత్వసమానాధికరణా జలవృత్తివృత్తిత్వావచ్ఛిన్నయవచ్ఛిన్నప్ర
దోషవద్వివహానిత్యత్ర వహ్న్యభావవద్వృత్తికవహ్న్యభావవద్వృత్తిసమానాధికరణా వహ్న్యభావవద్వృద్ధిహాతివ్యా
ప్తేర్దుర్వారత్వాపత్తేః ఏతేన వ్యాప్తిజ్ఞానవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకప్రకృతానుమితిప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకవిషయతావ్యాప్తిజ్ఞానజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతానిరూపకతా
వచ్ఛేదకధర్మావ్యాప్తిజ్ఞానప్రతీతత్వసామాన్యవహ్న్యభావవద్వృత్తివ్యాప్యవహ్న్యభావవృత్తికయవద్రూపా-
వ్యాప్తిజ్ఞానవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకతాదృశజనకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతానిరూ
పకతావచ్ఛేదకవహ్న్యభావవద్వృత్తివ్యాప్తివద్రూపతావ్యాప్తిజ్ఞానఘటితలయాం నాతివ్యాప్తిరితి పరాస్తం ॥ అత్ర

సత్ప్ర।వి.ఘ।।శ౧।

౭

ష్టితే ఇత్యత్ర తత్పక్షీయప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యవిశిష్టసాధ్యస్యమితి త్వావచ్ఛేదకప్రతిబద్ధతానిరూపితప్రతి
బంధకతావచ్ఛేదకీభూతాయాం తాదృశానుమితిత్వావచ్ఛేదకప్రతిబంధకతానిరూపితప్ర
ప్రతిబద్ధతావచ్ఛేదకవిషయతాతదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదికాయాం ప్ర
పావచ్ఛిన్నవిషయతాతద్రూపావచ్ఛిన్నత్వమేవేతి విపక్షేణాతివహ్నిత్వావవహ్నిత్వావచ్ఛి
న్నవ్యాప్యవిషయయవత్ప్రదాదాతాదృశాంశయవత్ప్రదతావచ్ఛిన్నవిషయకతావచ్ఛిన్నజ
నకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకీభూతవహ్నిత్వావ్యాప్యవత్ప్రదతావచ్ఛిన్నవిషయ
తాయాం స్వాదృశప్రతిబద్ధతానవచ్ఛేదకతయా నాతివ్యాప్తిరితి యథ్రాపి సత్ప్రతిపక్షో
న్నాయుక్తేతి వాక్యస్థసంఖ్యావినసత్వం తదలఘ్వైయర్థ్యాదితి ఇనసవహ్నిత్వావవ్యాప్తే

ఖావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వవదావైశిష్ట్యాభావావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం
స్తి ద్వృశప్రతిబంధకతాప్రతిబధ్యతయోఃకవచ్ఛిన్నద్విత్వతయాంతదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి
తజనకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాకవైశిష్ట్యావగాహిత్వవ్యాప్యత్వవద్రదత్వావచ్ఛిన్నేతి
వచ్ఛిన్నవారణాయ సత్యంతదళనివేశ్యమితివాచ్యం॥ సత్యంతదళసత్త్వేపి తాదృశజ్ఞా
తివైశిష్ట్యావగాహిత్వవ్యాప్యవ్యాప్యవైశిష్ట్యాభావోభయవద్రదాదావతివ్యాప్తివారణాయ
తయోరుభయద్రష్టావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదికాసతీతద్రష్టా
వచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదికాయావిషయతాతదవచ్ఛిన్నజన్య
తావివక్షాయాం ఆవశ్యకత్వేన సత్యంతదళవైయర్థ్యాదితి॥ తథాపి తత్తాత్వయోః జ్ఞా

సిద్ధి ॥ విఖ్యా ॥ ౫౦ ॥ కేవలసత్వంతదభావవత్తిత్వలక్షణఘటకీభూతత్వవిశిష్టాంతరాఘటితత్వవిశేషణేనైవోక్తస్థలే నాతివ్యా
ప్తేః ॥ తథాహి ॥ విశిష్టాంతరాఘటితత్వం నామ వ్యాప్తిజ్ఞానావిషయకప్రతీతివిషయతావ్యాప్తిదళప్రత్యే
కపర్యాప్తప్రత్యేకానాఘటితవిశిష్ట్యవగాహిత్వసమతిత్వవ్యాప్తికప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధక
౮ తావచ్ఛేదకీభూతవిషయతానిరూపకతావచ్ఛేదకీభూతతద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వ-
వ్యాప్యకతాపాదనవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నవిషయతానిష్ఠప్రయోగాఖ్యకతానిరూపితప్రయోగ్యత్వా
వత్ప్రత్యేకపర్యాప్తానాఘటితవిశిష్ట్యవగాహిత్వాభావాధికరణతాకత్వం ॥ తథా చ వహ్నివ్యాప్య
వహ్నివ్యాప్యవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇత్యత్ర ధూమదళావచ్ఛిన్నవిషయతానిష్ఠప్రయోగాఖ్యప్రత్యే
కపర్యాప్తానాఘటితవిశిష్ట్యవగాహిత్వాభావాధికరణతాప్రయోగ్యతానిరూపకతాయా నాతివ్యాప్తిః-

యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకతాదృశానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
కవిషయతావచ్ఛేదకం యద్వ్యాప్త్యభావవద్ధర్మత్వం తదవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వవ్యాపకరూపా
వచ్ఛిన్నతయా నతాదృశాభిన్నం యద్వద్ధ్రదాదావతివ్యాప్తిః। అన్యావృత్తిత్వం నిరూపితత్వాభావ
వదితి। తదా అభావవద్వృత్తిత్వఘటితసత్ప్రతిపక్షే జలం। అధికరణావృత్తిత్వాభావవదిత్యా
దౌ వ్యాపకసామానాధికరణ్యావ్యాప్తిఘటితసత్ప్రతిపక్షేఽవ్యాప్తిః। ఏతేషాం బాధఘటితత్వే
పి తద్విషయతాసత్త్వే యేనానేకతా యాదృశాభావవిషయతాత్వవ్యాపకరూపా
నవచ్ఛిన్నత్వాదితి। అత ఘటహ్రదసామానాధికరణ్యాభావవానిత్యాదౌ జలవ్యాపకసమానా
ధికరణాజలసమానాధికరణాభావవద్ధ్రదాదావవ్యాప్తిః॥ తాదృశహ్రదత్వావచ్ఛిన్నవిషయ

సత్త్ర॥ విభా॥ తానిష్ఠతాదృశద్వయోఽవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకీభూతజలత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితప్రకారత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వ ॥ శం॥
స్వసమానాధికరణాజలవద్వృత్తిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వవ్యాపకత్వాదితి చేన్న। యద్రూపేణ ప్రతిబంధకతావ
చ్ఛేదకతా తద్రూపేణైవ ద్వయోరవచ్ఛేదకతయా తాదృశసత్ప్రతిపక్షవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్య
కతానిష్ఠయథాకాలీనజ్ఞానవృత్తిప్రతిహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తాత్వేన తత్స్వనిరుక్తబాధవిషయతాత్వవ్యాపకతావిరహేణావ్యాప్తివిరహాత్। ఘనవత్ తథాప్యవ్యక్తసత్ప్రతిపక్షస్వావి
శిష్టాంతరాఘటితత్వం తద్విషయతానిష్ఠద్వయోరాజకతాయాః స్వావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకసం
స్పృష్టత్వపక్షప్రసక్తసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహ్యనుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకస్వం యత్ప్రతిహేతు తాంవచ్ఛేదక
వ్యాపకసాధ్యాభావకాలతప్రతిహేతువపక్షత్వం తదవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వవ్యాపకరూపావచ్ఛిన్నత్వాదితి వాచ్యం॥
తాదృశవిశిష్టాంతరవిషయతాయాం ప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావసమానాధికరణప్రతిహేతువిషయతా

విశిష్టాన్యత్వసాధ్యాభావవద్వృత్తికప్రతిహేతుతావచ్ఛేదకత్వానిష్ఠయఘటితధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వేనాభా
౨త్రం యోగాభావవిశేషణానాం బోధయః॥ ఖేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యం వహ్నినిరూపితత్వతాదాత్మ్యాన్య
తరసంబంధేనప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావవత్తాతేనప్రతిహేతుమత్త్వస్యవిషయతాయాం తాదృ
శవిశిష్టాన్యత్వస్యతాదృశనిష్ఠయవిశిష్టనిష్ఠయనిష్ఠప్రతిహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వరూపధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగికత్వస్యశత్వేనతాదృశా
భావయోగ్యాభావవిరహేణాత్తేనావ్యాప్తిరితిచేం యత్వవిశిష్టప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావసమానా
ధికరణప్రతిహేతుమత్త్వేతివ్యాప్తివారణాయ వైశిష్ట్యఘటకసంబంధేనిరూపితాంతర్భా కే
వః పెం యత్ప్రవిశిష్టపక్షవృత్తిప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావసమానాధికరణప్రతిహేతావతి
వ్యాప్తివారణాయతాదాత్మ్యసంబంధనివేశః॥ అత్రవావిశిష్టాంతరాఘటితత్వేనోపష్ఠిన్నవిషయతా

సత్ప్ర॥ విషా॥ ప్రయోజ్యవిశిష్టాంతరవిషయతాప్రయోజ్యప్రకృతపక్షప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహితదభావాధికరణతాకత్వం తాదృశవిశిష్టాంత ॥శం౫॥
రత్వం పక్షావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకీయద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాప్రకృతపక్షప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహ్యా
నుమితిప్రతిబంధకతానతిరిక్తవృత్తిః తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశిష్టాంతరవిషయతానిష్ఠప్రయోజకతాయాం ప్రతిహేతువ్యాప
౧౦ కసాధ్యాభావసమానాధికరణహేతువిషయతావిశిష్టాన్యవిషయతానిష్ఠత్వప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావనిశ్చయప్రతి
ష్ఠప్రయోజ్యతానిరూపితత్వోభయాభావవత్త్వమితి నరూపాంక్తావ్యాప్తిః నవ్యప్రమేయవహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవహ్న్య
భావవాన్జలవ్యాపకవహ్న్యభావసమానాధికరణజలవాన్హ్రద ఇతి నిశ్చయోత్తరానుమితివృత్తిసాధ్యవగాహితదభావాధిక
రణతానిష్ఠప్రయోజ్యతావచ్ఛేదకవహ్న్యభావవద్ధ్రదవిషయతానిష్ఠతత్ప్రయోజకతాయాం తదుభయసత్త్వాదధిక
రణతావారణాయవహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవద్ధ్రదవృత్తివిశిష్టాంతరాప్రసిద్ధత్వాదితి వ్యాప్తిరితి వ్యా[illegible]ప్తౌ నిష్ఠయవిశిష్ట

సమ

త్రయోశ్చ ... పక్షత్వస్య తత్తాదృశవైశిష్ట్యప్రతి తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిః॥ తత్ర ప్రాగభావవహ్నిమా

న్నిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యజలవ్యాపకవహ్న్యభావసమానకాలీనజలాద్యభావవద్వృత్తిత్వాదితివ్యాప్తి

రితివాచ్యం॥ స్వవిషయతానిష్ఠప్రయోజకతాయాం తాదృశ్యాంఛయోర్భావవత్త్వవిపక్షతాన్నాతివ్యా

ప్తిరితి॥ యది ప్రాగభావవహ్నిమాన్నిత్యాదౌ జలవ్యాపకవహ్న్యభావసమానాధికరణజలవద్వృత్తిసత్ప్రతి

పక్షాత్తదివ్యాప్తిః॥ తాదృశసత్ప్రతిపక్షవిషయతానిష్ఠప్రయోజకతాయాం ప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యా

భావసమానాధికరణప్రతిహేతువిషయతావిశిష్టస్యప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావకాలీనప్రతిహే

తుమత్పక్షవిషయతానిష్ఠత్వప్రతిహేతువ్యాపకసాధ్యాభావస్వవిషయవైశిష్ట్యప్రతితద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వయో

సత్త్వాన్నివేదనతస్య దుష్పశక్యత్వాదితి విభావ్యతే తదా స్వవిషయతాయామేవప్రతిహేతువ్యాపకసా

సత్ప్ర॥ విశిష్టా॥ ధూమాభావసమానాధికరణాప్రతిహేతువత్త్వవిషయతావిశిష్టాన్యత్వప్రతిహేతువ్యాపకత్వ. ॥ శంకా॥
ధూమాభావనిష్ఠవిషయవైశిష్ట్యఘటితధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగికతావతోప్యధికయాభావవత్త్వమే
వ విశిష్టహేతుదేయం॥ విశిష్టాంతరవిషయతానిష్ఠప్రతియోగికతాయాం స్వవిషయతానిష్ఠ
౧౧ ప్రతియోగికతావిశిష్టాన్యత్వమపి నివేశ్యం॥ వైశిష్ట్యం చ స్వావచ్ఛిన్నదేశధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్వప్రతి యో
యోగ్యధికరణతావృత్తిత్వైతత్ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వోభయసంసర్గేణ॥ అవచ్ఛేదక
త్వం చ స్వనిరూపితప్రతియోగ్యవృత్తితాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం గ్రాహ్యం॥ అతో న బాధఘటితసత్ప్రతి
పక్షే నాతివ్యాప్తిరితి భావః॥ అత్ర వహ్న్యభావవద్వృత్తిహ్యభావవద్వృత్తివ్యాప్యత్వవద్ధూమవద్వృత్తో
వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవద్వృత్తివ్యాప్యవత్త్వశాబ్దబోధే ఇతి వాచ్యః॥ న వయం త్రిరూపదర్శ
వహ్నిత్వవ్యాపకసాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నజ్ఞానవిషయతావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వస్య

[illegible]

ప్రతిబంధకతాయాం నివేశనీయత్వేనాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం। తాదృశహేతుమత్త్వావచ్ఛిన్నప్రదర్శితపక్షి
మత్త్వాద్యుద్దిం ప్రతి తాదృశహేతుమత్త్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకవిషయితావచ్ఛిన్నత్వాన్నిశ్చయత్వేనైవ ప్రతిబంధకత్వే
నతు తాదృశజ్ఞానవిశిష్టత్వేనేతి। ఏతేన విషయితాపరామర్శవిషయితావచ్ఛిన్నత్వాత్తేన విషయి
తావచ్ఛిన్నవ్యాప్యవత్పక్షకత్వరూపవిశిష్టాంతరఘటితత్వేనాతివ్యాప్తిరిత్యపరాస్తమితి మే
తాదృశపక్షతావచ్ఛేదకస్థలే విషయితావవాం శ్లైవాలవాం శ్లైవాలవాంస్తాదృశః పక్షః శైవాలవాం
విషయితావవాం శ్లైవాలవాంస్తాదృశః పక్ష ఇత్యాదిసకలనిశ్చయసాధారణవిషయితా
వచ్ఛిన్నప్రకారతావిశిష్టప్రకారతానిరూపితతాదృశపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా
శాలినిశ్చయత్వేన ప్రతిబంధకత్వం ప్రకారతావైశిష్ట్యం చ స్వావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వ
స్వనిరూపకజ్ఞానసమానాధికరణజ్ఞానీయతత్తద్విషయసంబంధేన ఉభయసంబంధేన। అవచ్ఛేదకత్వం చ స్వ

॥సత్ప్ర॥విరో॥ నిరూపితవిశేష్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వస్వనిరూపితసంసర్గతానిరూపితవ్యాపకతా ॥శ్రీః॥
నిరూపితావచ్ఛేదకత్వనిరూపితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన। ఏవం చానుగత-
ప్రతిబంధకతయైవోపపత్తౌ న తాదృశపక్షవిశేష్యకసాధ్యాభావవ్యాప్యవత్త్వప్రకారకజ్ఞా
౧౨ నద్వయస్యాపి తంత్రేణ ప్రతిబంధకత్వం॥ తథాచ వహ్న్యభావవజ్జలవద్వృత్తిజలవత్తాదృశ
రూపవిశిష్టాంతరఘటితత్వాన్నోక్తాతివ్యాప్తిరితి। ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తానిరూపితప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమితిత్వావ్యాపకప్రతిబధ్య
తానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకాసత్వవిశిష్టపక్షసాధ్యగ్రహత్వావ్యాపకప్రతిబధ్యతానిరూ
పితప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారతాశాలిన్యనుమితిత్వావ్యాపకప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయ

తావివక్షితానుమితినిష్ఠకార్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాయాం తా
దృశవిశిష్టనిరూపితత్వం తాదృశవిశిష్టత్వమితి నవ్యరీత్యార్థః। అత్ర పక్షతానుమిత్యో
ర్వ్యక్తిత్వేన తత్తద్వ్యక్తిత్వేన వా తాదృశప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం తత్త్వం తద్భిన్నేతి
చేన్న॥ వహ్నివ్యాప్యవద్వహ్నివ్యాప్యవాన్ వ్యాప్యవద్వ్యాప్తిశాలీ సాధ్యాభావవ్యాప్యవానిత్యా
ద్యాకారకతావచ్ఛేదకవిధయా వహ్నివ్యాప్యావచ్ఛేదకత్వప్రకారావిషయీభూతవహ్నివ్యా
ప్యవద్వ్యాప్యవద్వ్యాప్యవదాద్యాత్మకనిరుక్తానుమితిప్రతిబంధకత్వవిషయతాశ్రయసత్ప్రతిపక్షే అవ్యా
ప్తేః। అతిప్రసంగవారణాయ తత్ర వహ్నివ్యాప్యావచ్ఛేదకత్వప్రకారకసమానా
కాలీనవహ్నివ్యాప్యవద్వ్యాప్యవద్వహ్నిమానిత్యనుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతా
తాదృశవిశిష్టవిషయక[హేత్వనుమానకాలీన]జ్ఞానసత్త్వేన అతిరిక్తవృత్తిత్వరూపతా

సత్త్వాత్ ॥ విశిష్టస్య ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వవిరహేణానుమితివ్యాప్తిప్రసంగః । అనుమిత్యాత్మకపక్షప్రత్యక్షతత్సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి ॥
గ్రహత్వావచ్ఛేదకప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకవిషయతావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజ్ఞా
నతావచ్ఛేదకత్వాపత్తేః వహ్న్యభావవ్యాప్యవద్వ్యాప్యవద్ధ్రదాదావతివ్యాప్తివారణాసంభవాద్వ్యర్థం స్యాత్ సంశయదశ సంశయాంశ
మితివారణం ॥ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యభావవ్యాప్యవాన్ హ్రదో వహ్న్యభావవాన్ హ్రదో వహ్న్యభావవ్యాప్యవ
౧౨ ద్వ్యాప్యవద్ధ్రద ఇతి వ్యాప్తేః అనుమతపక్షసాధ్యగ్రహప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వప్రత్యక్షసాధ్యగ్రహప్రతిబధ్యతానవచ్ఛేద
కత్వానవచ్ఛిన్నైవ తద్వారణాసంభవాత్ తథాపి వ్యర్థం సత్యంత ఇతి వాచ్యం । అత్ర హ్రదో వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్య
వ్యాప్యభావవ్యాప్యవహ్న్యభావనివారణాయ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవద్ధ్రద ఇతి వ్యాప్తేః అనాహార్యా
ప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితత్వ ఇతి వ్యాప్తివారణాయ సంశయాన్యత్వ విశిష్టపక్షసాధ్యగ్రహత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపిత
ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తివిషయతాయాం నివేశితం తత్ర విశిష్టవిశిష్టపక్షసాధ్య

కానుమితివృత్తిత్వనివేశవైయర్థ్యం॥ తత్రాపక్షాంశసమయప్రాదేః కాంశసమయవహ్న్యవయానిత్యాదౌ కాం
శసమయత్వాభావవద్ధ్రదాదివిషయతాయాః కాంశసమయత్వాదివిశిష్టప్రాదాదివిషయతాను
మితివృత్తిత్వాభావాన్నకాంశసమయత్వాభావవ్యాప్యవద్ధ్రదాత్మకాంశ్రయాంశధ్యాదావతివ్యాప్తిః పక్షవహ్న్య
భావవద్ధ్రదాదివిషయతాయాః విశిష్టపక్షసాధ్యవిషయకప్రదావహ్న్యభావవానిత్యనుమితావృత్తేః
ప్రకృతే సత్ప్రతిపక్షసంగ్రహాయ ఇతివా[illegible]వ్యాప్య॥ వహ్న్యవ్యాప్యవద్ధ్రదాదౌ వహ్న్యభావానిత్యాదౌ సంయోగః సంయో
గవ్యాప్యవత్త్వం యోగవాన్ ఇత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాప్యవద్ధ్రదాత్మకే సంయోగాభావవ్యాప్యవత్త్వం యో
గాత్మకే సత్ప్రతిపక్షే వ్యాప్తేః పక్షవహ్న్యభావవద్ధ్రదకాంశాన్నైయవిషయవిశిష్టపక్షాత్మకవహ్న్యవ్యాప్యవ
ద్ధ్రదవిషయకానుమితేః సంయోగాభావవత్త్వం యోగాత్మకాన్నైయవిషయకవిశిష్టసాధ్యత్వేనా
ఖిలం తత్ సంయోగవ్యాప్యవత్త్వం యోగవిషయకానుమితేః ప్రసిద్ధేః [illegible] తథాపి వృన్నైయదళే

సత్రి॥ విఖా॥ శ్రుతానుమిత్యనువృత్తిత్వమేవ విషయతాయాం నివేశ్య తాదృశవిషయతావచ్ఛిన్నానుమితినిష్ఠజన్యతాని ॥ శంకప
రూపితజనకతావచ్ఛేదకత్వమేవ యత్తాదృశవిశిష్టవిషయతాయాం నివేశ్యతాం। తాదృశానుమి
తిత్వవ్యాపకప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వేన విశేషణే నేతి చేన్న॥ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యా
౧౪ ప్యవత్వ వహ్న్యభావవ్యాప్యవద్వృత్తికాలేన హ్రదో వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవ్యాప్యాభావవానిత్యాదౌ ప్రత్యక్షతా
నుమిత్యనువృత్తిపక్షతావచ్ఛేదకవిధేయా వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవ్యాప్యత్వకసాధ్యాభావాఽవచ్ఛేదకత్వప్ర-*
హ్రవిషయాఽవిషయాంతరవహ్న్యభావవ్యాప్యవద్ధ్రదవిషయతావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతా
కే హ్రదత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవద్ధ్రదాదావతివ్యాప్తిప్రసంగాపత్తేః వహ్నివ్యాప్యవాన్ హ్రదో వహ్న్య
భావవ్యాప్యవ్యాప్యాభావవానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాప్యవద్ధ్రదాత్మకబాధేఽతిప్రసంగాపత్తేశ్చ। తన్నివేశ్యాఽసత్తాదృ
శపక్షప్రకారసమానాకారత్వేన వహ్న్యభావవ్యాప్యవాన్ హ్రద ఇతి జ్ఞానే అనుమితి ప్రతిబంధకతాయాః స్తత్వ

షయతాయాస్తథాపి దీనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వవిరహాన్నాతిప్రసంగః॥ సత్ప్రతిపక్షలక్షణైక
త్రద్వయమితిరీత్యా వహ్న్యభావవాన్ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవాన్ ఇతి జ్ఞానవిషయతాయామతివ్యాప్తివా త్రద
రణాయ జనకతాయాం ప్రతిబంధకతాయాం చ అనతిరిక్తవృత్తిత్వమేవావచ్ఛేదకత్వం వక్తవ్యాభావాద్వి
ణానివేశితం॥ తత్రేయం ప్రాచీనాభిప్రాయేణ॥ యస్య తస్య వ్యాపకవిషయతాశూన్యత్వనివేశేన్యవ అ
వచ్ఛేదకత్వేన తాదృశజ్ఞానవిషయతాయాం దోషాసంభవత్వాత్॥ ఏవంతు వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యత్వాంశే
సప్రకారావచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదకత్రద్వయమితిరీత్యా వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవాన్ వహ్న్యభావవాం
శ్చ తాదృశప్రకారక ఇతి జ్ఞానవిషయవహ్న్యభావవత్తాదృశప్రకారకరూపబాధేతివ్యాప్తివారణా
య జనకతాయాం అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వమవశ్యం వక్తవ్యం॥ తాదృశజ్ఞానే ప్రదేశప్రకారా
వృత్తివహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవత్తస్య నైయాయికానాం దవ్యాపకవిషయతావత్త్వాభావాత్ ప్రసక్తేర్వహ్న్యభా

॥ సత్ప్ర॥ విప్రా॥ పవాన్ ఇత్యాకారకం తద్ద్వయమితి రీత్యా వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవాన్ వహ్నివ్యాప్యవానితి జ్ఞానద్వయాదా ॥ శం॰ క॰ ౫
యం వహ్నివ్యాప్యవ్యాప్యవత్త్వవత్కారకసత్ప్రతిపక్షానుదయే ఽతివ్యాప్తివారణాయ ప్ర
తిబంధకతాయాం అనతిరిక్తవృత్తిత్వమేవం పక్షైదశత్వం తాదృశజ్ఞానే వహ్నిత్వేన ప్రవి
౧౫ తేతర వహ్న్యభావాదివ్యాప్యకస్పష్టీకృతవిషయతావత్త్వాభావాత్ ॥ తదుయద్రూ
పావచ్ఛిన్నవిషయతాసాంవహాన్నిత్యప్రతిబంధకతాయాం జనకతాయాంశ్చప్రరూ
పసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వావిశేషేణ వహ్నిప్రయుక్తలక్ష్యే ఽతివ్యాప్తిస్సంభవే ఽ
నతిరిక్తవృత్తిత్వవిశేషణవైఫల్యమితి చేన్న ॥ హ్రదో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావ
వ్యాప్యవ్యాప్యవాన్ వహ్న్యభావవాన్ వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యాప్యవాన్ హ్రద ఇతి జ్ఞా
నీయజ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాయాం వహ్న్యభావవ్యాప్యవ్యా

స్వాధికరణవిషయతాయాం సత్త్వేనాతివ్యాప్తేః । కిం తు తాదాత్మ్యేతరకఘటితతత్సత్ప్రతిపక్ష
మతి జ్ఞానవైశిష్ట్యావగాహిత్వం ప్రతిబంధకతాయాం నివేశయితుమశక్యమేవ కిం
తు తాదాత్మ్యేతరకఘటితతత్సత్ప్రతిపక్షః సంశయత ఇత్యాశయేనావధితికాలేనాదర్శితః ।।
జ్ఞానవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివేశే అసాధారణ్యవారకవిధితికారాంశం సాధ్యవ్యాపకీ
భూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావగాహిత్వవిశేషణాంశవ్యర్థమేవేతి ।। నను తత్పా
జనకతాయామవగతివిశిష్టత్వవిశేషణాంశవ్యర్థమేవేతి వాచ్యం ।। స్వమతేయాదృ
శవిషయతావ్యాపకత్వనివేశేన జ్ఞానవాల్ఘబాధలక్షణావరత్రాప్యన్వయదళేప
క్షసాధ్యప్రమాపాదకత్వం శ్రుతౌ ప్రతిశ్రుతాదాత్మ్యేతరకతావచ్ఛేదకతాదాత్మ్యేతరకతాతి
లక్షణప్రకృతపక్షీప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానవిషయతాంశః పాతిప్రాశస్త్యా

॥సత్ప్ర॥విష్ణా॥ వహ్నిమత్త్వమితి నిష్కృష్టార్థః ప్రతిబధ్యతాయాం నవిశేషణ్యమ్యక్ష్యేః॥ తేనవహ్నిమాన్ ధూమా ॥ శంక్య
దహ్నిత్రయాణి తథైవాదౌ పక్షసహచారతావచ్ఛేదకప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛే
దకవిషయతాకవహ్న్యభావవద్ధ్రదవృత్తిధూమాయకేనసత్ప్రతిపక్షేణావ్యాప్తిః॥ వహ్నిమా
౧౭ న్ధూమాదిత్యత్ర వహ్న్యభావవద్వృత్తిధూమాభావవద్వృత్తిత్వాభావవద్వహ్న్యభావవద్వ్యాప్యధూమ
యవాన్ధూమాదౌ వహ్న్యభావవద్వృత్తిభావవాన్ తథైవాదౌ వహ్న్యభావవద్వృత్తిత్వవద్వృత్తి
ప్రదాతృకైనసత్ప్రతిపక్షేవ్యాప్తిః॥ తత్రవహ్నిమాన్ధూమాదౌ వహ్న్యభావవద్వృత్తిత్వవద్వృత్తిపద్ప్రదాత్త
కూర్మాదిన్ క తాత్రయాణిద్విపారణాయపక్షసాధ్యగ్రహావిరోధిత్వేనవిశేషణత్వవత్త్వేకత్వాపరతస్స
తాంత్రహార్థేమేవనిరుక్తఃప్రకారక్త్వంతన్యక్ష్యేః॥ ఏతేనలక్ష్యేఖిదినలక్షణాన్తానాత్తా
ధృతపక్షసాధ్యగ్రహావిరోధిత్వాయత్కఃపక్షేసాధ్యగ్రహావిరోధిసత్ప్రతిపక్షవ

తత్రోక్తాన్వయిసదెలయమెవపక్షస్యహావిరోధిత్వవిశేషణాంమితద్యుక్తావపునరుక్తార్థఇతిచేన్
యాంఽసత్ప్రతిలక్షణేవకధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబద్ధ్యతానివేశనవ్యవచ్ఛేదకత్వమితే। అన్యథాయవ్య
యత్రపక్షసాధ్యస్యహావిరోధిత్వేనివేశేపివక్షస్యాభావవ్యాప్యవత్వవిశిష్టాభావవహ్న్యభావవ
వాంశిత్వాదౌవక్ష్యాభావవ్యాప్యవాప్యవద్ధూమాదావతివ్యాప్తిస్యాత్। ఏవంచవిశిష్య
ఘటత్వక్షిణాంతప్రతిబద్ధ్యతావచ్ఛేదకత్వనివేశాద్విశిష్టపక్షసహాంవిరోధి
త్వనివేశనవాప్యలం॥ అత్రయాంశిత్వప్రతిబంధకతాంయావత్తద్ధర్మావచ్ఛి
న్నైదతాంవన్హిన్త్వప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబద్ధ్యతానిరూపితత్వవిశిష్టాదౌత్ర్యయా
సధర్మన్యాయనిశేనా [illegible] అతివ్యాప్తిరితిమేన్న। ఏవంహిఘటేపియవాంకేహ్రదాదావప్య
వాంశిత్వాదావుభయాభావవ్యాప్యవత్వవిశిష్టవద్ధూమాదావతివ్యాప్తిః ఏకత్రద్వ—

॥సత్త్రావిఖాయమితిలోత్వావచ్ఛేదకవానితిజ్ఞాననిష్ఠతాద్వ్యాస్యంఽయథాఽభావవద్ధ్రదాదిజ్ఞానీయప్రతిబధ్యతాయాం ॥ శం...
ప్రాదత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్య యదృశావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపిత
ప్రతిబంధకత్వం సత్త్వం తాదృశః తదృశావచ్ఛిన్నత్వస్య సత్త్వే తత్తద్విశిష్టవహ్న్యభావః ప్రమాదావహామానత్వాదా
౧౭ సత్త్వప్రతిపక్షాదావవ్యాప్తిరత ఉక్తం సిద్ధ్యతావచ్ఛేదకేతరేతరప్రకారతాపక్షైప్రకారతాసాధ్యవిషయతాం తః పాతిప్రకా తా
రతావచ్ఛిన్నత్వం సత్త్వం తథా చ ప్రతిబధ్యతాయాం నివేశనీయత్వం ॥ తథా చ సాధ్యాభావవారణాయవచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నత్వం విశిష్టదళే ఘటకప్రతిబధ్యతాయాం నివేశనీయం ॥ సాధ్యవ్యాపకాభావప్రతియోగి *
హేతుమత్త్వకతాకహ్నిదినవిరోధాసాధారణ్యరూపే ౹ తివ్యాప్తిం వారయతి ఘటత్వసాధారణేతి ఘటే
ఽభావప్రకారతానిరూపితాకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వపక్షైప్రకారతాసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవ్యాపకాభావప్రతియోగిత్వ
విశిష్టప్రకారతాహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిపరామర్శనిష్ఠాసుతిజనకతావచ్ఛేదకవి

షయతాకత్వరూపాన్నాయకత్వం విపక్షేణైయమిత్యర్థః ఇతి సాదాధరీ। అథ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతత్వవ్యాప్తి
వేశే తద్ధ్రదపక్షకస్థలే తద్వృత్తిసాధ్యకస్థలే తజ్జలహేతుకస్థలే వహ్నివ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిజ
లవద్ధ్రదే అసాధారణ్యరూపే తివ్యాప్తిరితి చేన్న పక్షతావచ్ఛేదకావ్యతిరిక్తసవచ్ఛిన్నత్వస్య విషయతాయాం
నివేశనీయత్వాత్। స వహ్నివ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిజలవద్ధ్రదతాత్సహ్రదావహ్నివాన్
జలాదిత్యాదావహ్న్యభావవ్యాప్యత్వదృశ్యహ్రదరూపసత్ప్రతిపక్షేఽవ్యాప్తేః। హ్రదత్వసామానాధికర
ణ్యేన జలాభావసాహిత్యేనానాహార్యత్వాదితి వాచ్యం। సామానాధికరణ్యేన సాధ్యతాస్థలే పక్ష
తావచ్ఛేదకాతిరిక్తసవచ్ఛిన్నప్రవేశాపత్తా నిరూపితవ్యాపకత్వవిశిష్టసంసర్గకవిషయతానిరూపిత
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితత్వాదినా నివేశాదవ్యాప్తిరభావాత్ పునర్వహ్నిత్వాద్హ్రద
త్వావచ్ఛేదేన సాధ్యతాస్థలే సత్ప్రతిపక్షావ్యాప్తితాదవస్థ్యమితి వాచ్యం। అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యతాస్థ

॥సత్త్రి॥విషా॥ఇతి తాదృశత్వాన్నివేశాత్ ఘటత్వవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యతాస్తి తత్సామానాధికరణ్యస్యాసాధారణ్యాదితి ॥ శం॥
వహ్నిత్వవారణాయ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకా
రతానిరూపితేత్యాదినాపి సాపేక్షత్వంత్రిణాం తాదృశానవగాహిత్వమితి వివేచనీయం॥ పక్షాభావవద్వృ
౧౮ రతావచ్ఛిన్నవిశేష్యకతావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయాః స్వసమానకాలీనహేతువత్తానిశ్చయసమా
ధర్మితావచ్ఛేదకైకకేవలధర్మితావచ్ఛేదకతానుమితిత్వవ్యాపకతయా తత్సావచ్ఛిన్నవిశిష్టసాధ్యసంసర్గత్వావచ్ఛి
కత్వాదితి వాచ్యం॥ అనుమితిధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబంధిసహేతుమత్తానిశ్చయత్వవ్యాపకత్వనివేశనావ్యా
పకతాఘటకసంబంధిఘటితధర్మితావచ్ఛేదక[illegible]విశిష్టసాధ్యవిషయకత్వవ్యావృత్తత్వనివేశనీయ
తయా ఽసాధారణ్యవిషయకతావచ్ఛిన్నవిశేష్యకతావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతామాదాయ లక్షణాసం
భవాదితి ధ్యేయం॥ —శ్రీః— ప్రభవ ఆశ్వయుజకృష్ణ[illegible] నవమి [illegible] లిఖితం [illegible]॥